

Máchovský rodokmen české lyriky

— Vladimír Křivánek —

Nejspíše neexistuje v žádné národní literatuře takový zvláštní případ, jakým je pro českou poezii zjev básníka Karla Hynka Máchy. Tento pražský krupařský synek se stal prvním moderním českým básníkem, přetvořil svými podmanivými verši nebývalého citu, hlubokého filozofického pohledu a bohaté obrazotvornosti tehdejší značně kostrbatou češtinu v básnický nástroj plný hudby, fantazie, smyslnosti a tajemství. Svými básněmi, autobiografickými, historickými a lyrickými prózami, autentickými deníky, stejně fragmentárními jako sebeobnažujícími, se stal tento předčasně zemřelý romantik zakladatelem moderní české poezie. Jeho velebáseň *Máj* (1836) je klenotem novočeské poezie, nedostižným básnickým vzorem a mocnou inspirací pro jeho básnické dědice. Mácha svou poezií založil tradici hlubinné meditativní poezie směřující k transcendentnímu přesahu a pojímající lidské bytí jako rozporné, stejně krásné jako trýznivé, rozklenuté mezi světem smyslů a světem ducha, tělesností a spiritualitou, mezi nebem a zemí.

I když mezi námi a Máchovým narozením existuje časová prouška dvou století, můžeme vnímat básníka *Máje* jako našeho současníka, osobnost výjimečnou, záhadnou i uchvacující, jež v rozmachu mládí

dokázala stvořit dílo podmanivé krásy, mistrně vybroušený drahokam nedozírné ceny odrážející svými fasetami vše podstatné, čím i my dnes žijeme. Mácha jako subjektivní romantik prožíval svět jako rozpor: v kráse kypícího života cítil vědomí jeho pomíjivosti, ve snu lásky nalézal nemožnost naplnění, za světem smyslů spatřoval svět ducha, příroda i celý kosmos mu byly prostoupeny představou lidské marnosti a nicoty. Jeho pojetí světa a života bylo tragické, přesto (a možná právě proto) dokázal vyzpívat tak úchvatně omanné kantilény života, vzdát hold matce zemi, naší kolébce i našemu hrobu, krásě přírody i stále unikající lásce. Stal se tak naším prvním moderním básníkem, který postavil sám sebe do středu své poezie, a tak stvořil básnický nástroj, který zní mámivě až k nám a přes naše hlavy do budoucnosti.

Výjimečně životné a inspirativní Máchovo dílo vyrůstá na pozadí doby nám časově již značně vzdálené, kterou tradičně nazýváme národním obrozením. Přes svou jedinečnost byl Mácha dítětem své doby, zapáleným vlastencem, zaujatým hereckým ochotníkem, milovníkem starých hradů i neúnavným poutníkem citlivě prožívajícím podmanivé krajinné scenerie. Byl vášnivým, nenasytným a žárlivým milencem, člověkem velkorysým, ale někdy i povýšeným, psychologicky složitou, rozpornou a mnohdy i záhadnou osobností. Máchova generace prožívala intenzivně nejen události domácí, ale i celoevropské problémy. Mezi mladými lidmi tehdy zavládlo vzrušení a zaujetí francouzskou červencovou revolucí a hlavně proticarským listopadovým povstáním v Polsku; tvrdě potlačená revolta rozdělila českou společnost na několik politických táborů a především nová, nastupující generace v ní oceňovala tragický patos boje za svobodu a promítala do polských událostí svou nespokojenost se stávajícími poměry domácími.

Osud Máchy básníka je třeba vnímat v širších evropských i světových souvislostech. Americká a francouzská revoluce na konci 18. století přinesly nové myšlenky i ideály. Svět se zbavoval feudálních pout a touha po svobodě se stala lidskou potřebou. Vynález parního stroje dynamizoval výrobu, zrychloval cestování a stal se emblémem tzv. průmyslové revoluce. Počátkem 19. století dochází k postupné proměně senzibility současníků a v umění nastává éra romantické revoluce. Imaginace, vznícená emocionalita, nové prožívání panenské přírody a přirozeného života, touha po exotických a vzdálených krajích, cesty v čase a prostoru reálném i sněném se staly základními pilíři nového uměleckého názoru. Ten se postupně prosazoval v celé Evropě i v zámoří a s různou intenzitou i národní specifičností silně ovlivnil umění první poloviny 19. století a nacházel svá rezidua i později.

Příkrého odmítnutí se Máchovi dostalo za jeho života, na odsudku *Máje*, jeho vrcholné básnické skladby, se shodli všichni vůdčí představitelé tehdejšího českého kulturního světa. Teprve koncem padesátých let 19. století poprvé máchovskou výzvu pochopila generace Nerudova a konkretizovala ji v řadě svých děl. Od doby nástupu májovců se každá další generace s Máchovým dílem tvůrčím způsobem vyrovnává. Jaroslav Vrchlický psal s hlubokým porozuměním o Máchovi, Svatopluk Čech několikrát zdůrazňoval svůj obdiv k *Máji* a věnoval Máchovi verše. Nejbliže však z této generace byl Máchovi Julius Zeyer, hlavně prozaickými díly *Jan Maria Plojhar* (1891) a *Dům U Tonoucí hvězdy* (1897) i svým novoromantickým tvůrčím postojem. Mnohoznačná inspirující životnost Máchovy tvorby se projevila od devadesátých let 19. století v dílech symbolistů a dekadentů. Každá generace si Máchu konkretizuje po svém, objevuje si znovu svého básníka, akcentuje ty složky díla, které jí konvenují, rozvíjí tvůrčím způsobem různé aktualizací možnosti Máchovy tvorby. Karlu Hlaváčkovi byl Mácha učitelem ve využití hudebnosti a zvukomalebnosti verše. V obou jeho sbírkách (*Pozdě k ránu*, 1896; *Mstivá kantiléna*, 1898) nalezneme obdobnou snahu pracovat s jazykem na základě jeho hudebních možností. Obdobnou cestou jako Mácha dociloval Hlaváček neobvyklé hudebnosti a významové rozplývavosti svých veršů využitím zvukových kvalit slov, opakováním veršů a veršových segmentů. Rafinovaným spojováním slov často vzdálených významů vytvářel fantazijní obrazy neobvyklé krásy. I jeho přesvědčení, že v poezii je nutné „šťastně sepnout dvě tři úžasně vzdálená slova sugestivní vazbou ve větu značně evokace“, se blíží tvůrčím postupům Máchovým. Otokar Březina se stal Máchovým pokračovatelem představou, že básník v metafoře vytváří novou realitu, jen velmi vzdáleně svázanou s jevovou skutečností. Bylo doloženo, že řada metafor z Březinovy první sbírky *Tajemné dálky* (1895) vyrůstá z důvěrné znalosti Máchova díla. Symbolismus měl s Máchou společné úsilí postihnout svět skrytý pod povrchem běžné skutečnosti a v básnickém pojmenování syntetizovat různé projevy života, byť sebevzdálenější a sebekontrastnější, vyjadřovat metaforou na základě konkrétních smyslových obrazů přímému vnímání nepřístupnou duchovní zkušenost. V představě svéprávnosti metafor a v praktickém využití mnohoznačnosti básnického pojmenování je český symbolismus pokračovatelem Máchova básnického úsilí. I téma kosmu ve své symbolické mnohoznačnosti v Březinově poezii by bylo těžko myslitelné bez Máchova vlivu.

Metaforu jako autonomní „novou skutečnost“ rozvinul také poetismus, který založil své básnické úspěchy na spontánnosti fantazie, na

asociativním pohybu básnických obrazů i na slovních zdrojích tvorby. K Máchovu odkazu se přihlásil i český surrealismus, který se pokoušel poodkrýt hlubinné procesy lidské psychiky a vyloučit racionální autorskou kontrolu umělecké tvorby. Nebyly to jenom specifické otázky umělecké tvorby, které nutily tyto básníky navazovat na možnosti skryté v Máchově díle. Mácha se pro českou poezii té doby stal přímo prototypem moderního básníka, byly oceňovány nejen kvality jeho tvorby, ale zároveň jeho neústupný tvůrčí postoj a společenská revolta jeho romantického gesta.

Máchovo básnické dílo, zvláště jeho *Máj* a výjimečná meditativní lyrika, se stalo mocnou inspirací pro celou českou poezii. Každá nová básnická generace cítila niternou potřebu se s dílem tohoto básníka tvůrčím způsobem vyrovnat, proto také v českém písemnictví nalezneme stovky básní věnovaných Máchovi, jeho dílu a osobnosti. Tyto básně jsou různého charakteru, od škobrtavých oslavných veršů u příležitosti různých máchovských výročí po mistrovské a vyznavačské básně Máchovi typologicky blízkých autorů. Pro některé významné české básníky se stal Mácha legitimním básnickým předchůdcem; obdivovali hloubku jeho myšlenek, bohatství obraznosti, mámivou zpěvnost, jeho revoltující společenské gesto, ale i elegickou, melancholickou a snivou notu jeho poezie. Všichni tito básníci různých dob i uměleckých osudů se k Máchovi hrdě hlásili a vytvářeli tak silnou básnickou tradici jeho pokračovatelů a jako jeho dědicové rozvíjeli básnický odkaz této výjimečné osobnosti.

V roce 1936 se slavilo stoleté jubileum úmrtí tvůrce *Máje*. Tehdy se objevuje množství máchovských inspirací. U několika významných básníků nacházíme nejen příležitostné, nýbrž niternější, typologicky blízké a celoživotní sepětí jejich tvorby s dílem Máchovým. Vrcholem takového osudového tvůrčího zájmu o Máchu zůstávají Horovy *Máchovské variace* (1936), básnické souznění s géniem Máchovým i nová aktuální variace na základní máchovská témata a životní postoje. V cyklu šestnácti básní psaných ve čtyřveršových strofách čtyřstopým jambem Hora parafrázuje, cituje, variuje a nově aktualizuje řadu motivů z *Máje*, Máchovy lyriky, deníků i životopisu. V jeho pojetí je Máchův portrét obrazem poutníka, pro nějž je charakteristická nezákotvenost prostorová i časová a jehož hnací silou je touha dospět k poznání záhad lidské existence:

Ta touha jít a nestavit
se nikde, jenom u pramene!

A jíti zas, jak vlna žit
krajinou duše, okouzlené

tušením příštích bratří svých –
a nepotkals jich a tvá slova
se odrazila jako sníh
od tepla, jak stín od hřbitova.

A jenom dálka blízko je,
poutníku, k němuž cizí řečí
hovoří pozdrav pokoje,
jejž posílají za ním mleči

úrody, která uvadne
a v oheň uvržena bude,
zatím co cesty záhadné
dál, dále běží za osudem.
(Hora 1936: 27)

Poezie Františka Halase v polovině třicátých let také výrazně reagovala na Máchův odkaz, básní, v níž prožitek úzkosti z nicoty a smrti („Svit hvězdy umřelé jsem pil / v zemi nepřejícné přibité mé zemi / znak jménem NIC jen jinak obroubil / nití mi danou sudicemi“) nebránil vyjádřit vzpurné gesto společenské revolty: „Beze psí úzkosti v rachání karabin / pohrobci tví tvou dávnou touhou vzplanou / ať zavoní až k nim poslední země blín / pod zemi krásnou pod zem milovanou“ (Halas 1981: 73).

Obdobně jako pro Máchu znamenalo pro některé básníky vědomí prchajícího času a pomíjivosti lidského života posilu i důvod k horoucímu zpěvu lásky k pozemskému světu, k prchavým chvílím okouzlení, ke kráse a mnohoznačnosti života. Tak ve své máchovské básni ze sbírky *Ruce Venušiny* (1936) vychází Jaroslav Seifert z typických máchovských motivů z úvodu *Máje* (strom v květu, hlas hrdličky) a jeho báseň ztvárňuje téma prchajícího času. Není to již rozpustilý gamin, který v období poetismu humorně parodoval Máchovy verše („na tváři lehký žal, hluboký v srdci smích“), nýbrž básník posmutněle medituující nad smyslem umění a nad možností uchopit to, co pomíjí v čase:

Když kvete strom, tu závrať jarních srázů
probouzí hrdličky

a srdce studené jak listí zimostrázů
svírá sen pod víčky.

Je pozdní večer, máj, a básně, sestra rodná,
zaštká ti do ucha,
stůj slovo, ať ta chvíle nerozhodná
tak rychle neprchá.

Ať ještě jednou v čas ten krásu snuji
po někom vzdychaje
a je-li nějaká, ať ještě obejmú ji,
když jistě smutná je.

V přelíbezný ten čas, který jsme milovali,
ať zazní veršů spád,
jsem beztoho jen stín a ještě opěšalý
v pozadí barikád.
(Seifert 1936: 9)

Pro potřeby hledání máchovského rodokmenu v novější poezii je účelné si vymezit romantismus v jeho inspirativních možnostech jako trvalý, univerzální, archetypální životní postoj hluboce zklamaného idealisty, založený na zvýraznění úlohy individuality a subjektivity, na konfliktnosti a rozpornosti prožitku světa a role jedince v něm, na rozvolněné imaginaci, fascinaci snem a prostory podvědomí, vyhraněným citovým vztahem k přírodě a deziluzivním pojetím společenských a dějinných daností. Překročíme tak striktní literárněhistorické pojetí romantismu jako uměleckého směru rozvíjejícího se v první polovině 19. století. Takto chápaný romantismus nám umožňuje sledovat mnohem plastičtěji způsob, jak se proměňovala výchozí romantická tradice ve století 20. a v současnosti.

Z významných českých básníků 20. století se k Máchovi jako ke svému předchůdci hlásil Vladimír Holan. Zprvu si ho ve sbírce *Kameni, přicházíš...* (1937) konkretizoval jako prototyp básníka vášnivě zápasícího s problematikou metafyzického i historického údělu, jako tragického génia, jenž našel nové cesty poznání a poezie. Jeho první máchovský portrét je vlastně polemikou s ustáleným, tradičním obrazem básníka i s konjunkturálně programovým dobovým zájmem o Máchu. Takto můžeme interpretovat vstupní verše básně nazvané „K. H. M.“: „Teď rvou se o prapor... Však tys byl někdo jiný / a nebyls v jaru, ani

v jeseni“ (Holan 1999: 147). Holan vnímá Máchu jako génia, jenž za cenu smrti ve svém krvavě upřímném popěračském gestu rozezpíval navěky slovník mateřštiny:

[...] Vždyť paměť sahá, vzpomínka jí ale
utíná ruce, slyšíc na krev jen.

Ta ovšem znívala v noc přídavnou asi tak jako prudkou
a bila na tvůj knižně rozevřený sluch
a rostla v nový obraz – za pohnutkou
v zatáčce vesmíru povalit slovo Bůh.

Byl tvrdý!... Vlna, jíž jsi trysknouti dal z jeho skály,
smetla především tebe... ale do vzniku,
odkud se věčně vracíš, jako se věčně valí
poezie, šumící jeskyněmi slovníku.
(ibid.)

Holanův niterný zájem o osobnost Máchovu můžeme sledovat od poloviny třicátých let až do let šedesátých v pěti básních: vedle již zmíněné básně „K. H. M.“ ze sbírky *Kameni, přicházíš...* jde o básně „Návrat Máchův“ ze *Žáří 1938* (1938), „Pohřeb K. H. Máchy“ ze sborníku *Křik Koruny české* (1940), „U hrobu K. H. Máchy“ ze sbírky *Bez názvu* (1963) a konečně „A znovu vám – Karle Hynku Mácho!“ ze sbírky *Na sotnách* (1967). Jde o pět imaginárních podob Máchových, které jsou nejen dokladem magické přitažlivosti, kterou byl Holan k Máchovi dlouhodobě poután, ale i dokumentem jednotlivých vývojových etap jeho díla. Holanovy máchovské básně jsou osobitou interpretací Máchova zjevu, ale působí i jako autoportrét Holanův, stávají se tak dvojím zrcadlem a někdy zdvojeným portrétem typu moderního básníka. Oldřich Králík při hodnocení Holanových máchovských textů dospívá k přesvědčivému závěru, „že všechny jsou si vnitřně blízce příbuzné. Vidíme, že se Holan ustavičně pohybuje kolem nulového bodu, že operuje na osudové hranici života a smrti, že rozvíjí zvláštní básnický infinitezimální počet s hodnotami blízcími se nule. Všechny portréty Máchovy se mění v jeden fascinující autoportrét Holanův. Neříkám, že Holan Máchův zjev zkreslil, že jej násilně přizpůsobil své představě. Ale není mišlím pochyby, že podobiznou Máchovou prosvítá podoba dnešního básníka“ (in Holan 1985: 219).

Holanovy máchovské podobizny prošly značným vývojem, jestliže ve sbírce *Kameni, přicházíš...* je akcentován motiv zápasu s Bohem („v zatáčce vesmíru povalit slovo Bůh“ – Holan 1999: 147), pak v básni „Návrat Máchův“ vystupuje zřetelně motiv smrti spjatý se soumráchnou dobou, kdy i smrt se žije, i s konkrétním faktem exhumace Máchových ostatků a jejich převozem:

Jenomže dnes, kdy smrt se žije,
i úděl hrobu básník ztrácí.
tak vzbudily se Erinye
okamžikem před okupací

a ženou jeho kosti, zvyklé
chthonickým božstvům uklánět se,
ženou je v hrůzy nezaniklé,
proti nimž revolučně zved se

vždy básník marně... příliš *náhlý*,
vždy příliš *náhlý*, kde jde o to:
proměnit svět, v nějž šelmy vtáhly –
ach, příliš *náhlý*, temný proto.
(Holan 2001: 39–40)

Báseň „Pohřeb K. H. Máchy“ ještě vyhroceněji reaguje na tragické dějinné skutečnosti a Holan v souladu s dalšími významnými českými básníky přes novou, dobově podmíněnou interpretaci Máchova posmrtného údělu dospívá až k nadosobnímu propojení Máchova osudu s údělem národa: „Ponížení, ta strašná máti / nás všech, šlo za tvým obrazem. / Víc nemohla ti dneska dáti / vydrancovaná zem“ (Holan 1965: 65). Jestliže v básních „Návrat Máchův“ a „Pohřeb K. H. Máchy“ autor bezprostředně reaguje na konkrétní, vnější dějinné skutečnosti, pak v pozdějších básních se těžiště posouvá do světa vnitřního hledání autorova a portrét Máchův se stává záminkou k vyjádření osobního lidského i básnického údělu, jenž se stává obecnou metaforou tragiky lidského bytí. V básni „U hrobu K. H. Máchy“ najdeme nejen hold Máchovi („Ty ale, básníku, ty do budoucna mlád, / mlád nezdeděným viděním, / sám sobě zjevil jsi a znal, / že potřebí je celé protinicity, / má-li se obraz činem stát“), ale i příznačný motiv utrpení spjatý paradoxně s motivem vnitřní svobody:

A ne snad smrt a sen a slovo,
 kterým se všechno stává ještě tajemnější,
 jako by tajemství nás chtělo přesvědčit –
 ale už nesvět, počatý
 pohlavím génia a věčnosti,
 volal tě synovsky
 a vyvábil tě z této země,
 kde stále ještě
 hněv byl nejchmurnější úlevou,
 nebýt zde bolesti tak svobodné...
 (Holan 2000a: 85–86)

V poslední Holanově básni věnované Máchovi („A znovu vám – Karle Hynku Mácho!“ ze sbírky *Na sotnách*) jsme již zcela ponořeni do enigmatického světa pozdního Holana, který zde v paradoxech a anti-tezích rozprádá úvahu o existenciálních souřadnicích života. Motiv tragického určení lidského bytí svobodou „žalářních zdí“ („Říkával, že je třeba omezit / svobodu žalářních zdí, / neboť začínají být už všude“) vrcholí v infernálním obraze metafyzické úzkosti: „Slyším, jak smrt žere řev duše“. Připomeňme si tuto báseň, která je myšlenkovou trestí Holanova poznání Máchy:

I
 Jak málo o něm víme... Proto snad,
 že byl příliš blízký, abychom se vzdálili?
 A že se stále obnovoval, aniž se měnil?
 Že jeho skryté pohnutky jsme měli
 za netrvalé a jen náhodné šílenství?
 Říkával, že je třeba omezit
 svobodu žalářních zdí,
 neboť začínají být už všude.

A my jsme mysleli, že ve výhodě je,
 když, od dětství už ve vězení,
 směl sám za sebou zavřít dveře
 a klíče potom hodit oknem
 katovi...

II

Je ovšem možné, že chtěl jenom říci,
že mu to tak nepřipadá,
protože jsme-li sami pro sebe,
proč chceme děj?
Je ovšem také možné,
že čekali jsme na někoho,
kdo právě vychází z vězení,
ale ani na to nebylo lze spoléhat...

III

A že se bojíme... Že se bojíme
vnitřních obrazů jen proto,
že nejhlubší smyslností dojdou tvarů
a že ve tvarech je skončen růst.

Slyším, jak smrt žere řev duše.
(Holan 2000b: 89–91)

Souvislosti mezi Holanovým a Máchovým dílem vyrůstají ze stejného typologického zaměření jejich lyriky. Vrcholné Máchovy i Holanovy básně nevyjadřují jen náladu, dojem, autentický prožitek, jsou daleko spíše obecnou reflexí vtělenou do básně, jsou složením mnoha pocitů, které dávají řád, mnoha prožitků, které se sjednocují v básni. Mácha ani Holan nechtějí vyjadřovat jen konkrétní individuální situaci, chtějí zobrazit vždy v přesně promyšleném výběru jevy zásadního významu, nepředkládají čtenáři dojem, náladu, pocit, nýbrž osobitý názor na svět, na jeho podstatu a protikladnost. Takového obecného charakteru, složeny z řady kontrastních a navzájem se i vylučujících motivů, jsou mnohé obrazy z vrcholné lyriky obou básníků. Mácha je prvním novodobým českým reflexivním básníkem, zakladatelem tradice hlubinné meditativní poezie zaměřené k obecným otázkám lidské existence, a Holan je právem jeho pokračovatelem.

Ještě lapidárněji své pojetí Máchy jako prvního českého existenciálního básníka vyjádřil Holan v eseji „O K. H. Máchovi“ z roku 1940. Vidí ho jako cizince, hosta, ztracence: „Jen se podívejte na Máchu! On, vyvrženec“, „muž hlubokých želů“, „se světem v rozepří“, cítící přitom dobře „své božství“ – je zde cizincem, hostem“ (Holan 1988: 351). Holan vidí Máchu jako „tragického básníka“, jako rimbaudovského hledače absolutna, jako člověka vědomého si, že „celý náš tragický život

je tedy pouze životem zdání ve světě přízraků“ (ibid.: 352), jako popěrače: „Země se mu stala mozkiem Nicoty, a je strašné pomýšlení, kde asi bylo její srdce... Srdce Nicoty, které pojednou viděl tlouci všude ve vesmíru. *Všude!* Jako by se řeklo: *Nikde!*“ (ibid.: 355; zvýr. V. H.).

Blízko Máchovu tvůrčímu gestu měl z poválečných básníků Oldřich Mikulášek, dramatický reflexivní básník, jemuž poezie obdobně jako Máchovi byla osobním údělem a báseň jediným jazykem, jímž je možno sepnout vše, životní vášeň i zoufalý smutek, lásku i smrt, povznášející pocit kypícího života i odpor ke konzumnímu a zvěcnělému přežívání. Dalším z básníků, kteří se oprávněně hlásí k Máchovi, je Zbyněk Hejda, jehož poezie je temným zpěvem o lidské pomíjivosti; obrazy tlení, hřbitova a zániku, prostoupené obsedantními erotickými a sexuálními motivy, odkazují nejen k Máchově hřbitovní poezii, ale i k literárnímu expresionismu a baroknímu vidění světa.

Mácha vstupoval do české poezie různě. Zprvu prostřednictvím vyznavačských básní jemu věnovaných. Tyto básně často programní povahy se různou měrou ztotožňují s máchovským gestem a představují Máchu jako prototyp moderního básníka. Časté jsou v těchto verších motivy poutníka a nicoty, lásky a erotické touhy, jara a noci, země jako kolébky a hrobu, společenské revolty i snivé melancholie, časnosti člověka a nesmrtelnosti básnického slova. Máchovskou stopu nalezneme poté v řadě charakteristických obrazných emblémů či „chronotopů“, které sice nejsou Máchovým objevem, ale uvedl je do české poezie a nadal udivující recepční rezonancí – hřbitov a kosmos v Nerudově poezii, noc a příroda v Mayerově lyrice, ztracený ráj v poezii Gustava Pfliegera, láska v jarních kulisách u Vítězslava Háška. Máchovo dílo postupně vyjevovalo v řadě nových básnických kreací svou záračnou inspirativní potenci a prostoupilo verši řady českých básníků ve všech vrstvách básnického tvaru. Temní, melancholií prostoupení reflexivní básníci tragického životního pocitu tvoří vůdčí linii máchovského rodokmenu. S trochou nadsázky se dá říci, že Mácha české básníky naučil poezii. Platí slova Josefa Hory, básníka hluboce spřízněného s Máchou:

Z Máchových metafor tryská stále ještě více života než z celé tendenčně působící poezie jeho doby. Příklad Máchův ukazuje, že poezie musí působiti vždy vlastními nástroji svého umění, slovem, melodií, obrazem, opojeným pohledem na svět, sugescí své smyslové a citové bezprostřednosti... Máchova báseň nás přesvědčuje, že krása nestárne. Mění se její podoba, ale čas od času se vrací vždy znova, a když vezmeme ve chvílích ticha do ruky zežloutlé

stránky staré básně, zjistíme k svému podivu, že její obrazy k nám mluví svěže a čistě, jako by se byly teprve před chvílí zrodily.
(Hora 1959: 163–164)

Prameny

HALAS, František

1981 „Dokořán“, in idem: *Časy*. Dílo Františka Halase 2, ed. František X. Halas (Praha: Československý spisovatel), s. 44–90 [1936]

HOLAN, Vladimír

1965 *Smrt a sen a slovo*, ed. Vladimír Justl (Liberec: Severočeské krajské nakladatelství)

1985 *Mušle, lastury a škeble...*, ed. Miloš Pohorský (Praha: Československý spisovatel)

1988 *Bagately*. Sebrané spisy 11, ed. Vladimír Justl (Praha: Odeon)

1999 „Kameni, přicházíš...“, in idem: *Jeskyně slov*. Vladimír Holan – Spisy 1, eds. Vladimír Justl, Pavel Chalupa (Praha/Litomyšl: Paseka), s. 103–168 [1937]

2000a „Bez názvu“, in idem: *Ale je hudba*. Vladimír Holan – Spisy 2, eds. Vladimír Justl, Pavel Chalupa (Praha/Litomyšl: Paseka), s. 7–87 [1963]

2000b „Na sotnách“, in idem: *Na celé ticho*. Vladimír Holan – Spisy 4, eds. Vladimír Justl, Pavel Chalupa (Praha/Litomyšl: Paseka), s. 7–205 [1967]

2001 „Září 1938“, in idem: *Dokumenty*. Vladimír Holan – Spisy 6, eds. Vladimír Justl, Pavel Chalupa (Praha/Litomyšl: Paseka), s. 19–41 [1938]

HORA, Josef

1936 *Máchovské variace* (Praha: Fr. Borový)

1959 „Mácha a dnešek“, in idem: *Poezie a život. Úvahy, studie, soudy*, ed. Antonín Matěj Píša (Praha: Československý spisovatel), s. 163–164

SEIFERT, Jaroslav

1936 *Ruce Venušiny* (Praha: Melantrich)

The Mácha-like lineage of Czech lyrical poetry

Mácha founded a tradition of deep meditative lyrical poetry in the New Czech literature. This poetry aspires towards transcendence and understands human existence as ambivalent, both beautiful and painful, stretched between the sensual and spiritual worlds, between the physical and supersubstantial, between heaven and Earth. Mácha's influence entered the poetry of his

followers in various ways, initially via admiring poems dedicated to him. Such poems, often stating a particular programme, identify with Mácha-like gestures to a varying extent, and they present Mácha as the prototype of a modern poet. We can frequently find such leitmotifs as the pilgrim, nothingness, love and the erotic urge, spring and night, the Earth as a cradle and a grave, social revolt and dreamy melancholy, the finiteness of a human being and the eternity of poetry. We can later find Mácha's footprint in a number of characteristic metaphorical emblems or "chronotopes", which are not Mácha's inventions, but he introduced them into Czech poetry and endowed them with amazing perceptual resonance – a cemetery and the universe in Neruda's poetry, night and nature in Mayer's lyrical poetry, paradise lost in the poetry of Gustav Pflieger, love in the spring environment in the poems of Vítězslav Hálek. Mácha's work gradually revealed its miraculous inspirational potential in a series of new works of poetry and it entered the verses of many Czech poets in all the layers of poetic form. The dark reflective poets with a tragic perception of life and pervaded by melancholy represent the main line of the Mácha-like lineage.

Keywords

Czech 20th century literature, Czech poetry, meditative lyrical poetry, Karel Hynek Mácha, Mácha-like gesture, perceptual resonance, chronotops